

**WILEY-
BLACKWELL**

The Scandinavian
Journal of Economics

Review: Bostadskrisen och industriinvesteringarna

Author(s): Erik Dahmén

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 52, n:r 3 (Sep., 1950), pp. 216-221

Published by: [Blackwell Publishing](#) on behalf of [The Scandinavian Journal of Economics](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3438432>

Accessed: 21/10/2011 07:51

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Blackwell Publishing and *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*.

<http://www.jstor.org>

LITTERATUR

BOSTADSKRISEN OCH INDUSTRIINVESTERINGARNA

Bostadsbristen och den ekonomiska politiken av Gunnar Ekdahl. Tiden. Sthlm 1950. 165 sid.

Utvecklingen på bostadsmarknaden har debatterats ganska livligt på senare år. Det vore dock fel att säga, att diskussionen varit givande. Bidragande till det magra resultatet har varit det förhållandet, att man haft så otillräckligt och ej sällan otillförlitligt statistiskt material, att det blivit alltför litet utrymme åt vetande och allt för stort utrymme åt tro. Karakteristiskt är vidare att en klar gränsdragning mellan värdering och analys ofta vållat påtagliga svårigheter. En uppvisning av de möjligheter, som under sådana förhållanden finnas att låta argument gå förbi varandra i stället för att mötas, lämnar i någon mån den fejd, som under höga, stundom äreröriga stridsrop utkämpats mellan fil. lic. Sven Rydenfelt och generaldirektör Alf Johansson, där huvudtvistefrågan varit huruvida bostadsefterfrågan sprungit »onormalt» i höjden eller ej på grund av att bostadskostnadsnivån genom »hyresstoppet» sänkts i förhållande till inkomstnivån. Som tredje man i denna fejd har kansli-rådet Gunnar Ekdahl uppträtt genom sin bok, Bostadsbristen och den ekonomiska politiken. Denne har härvid tagit upp också ett par andra frågor och utmanat »stabiliseringspolitikens» tillskyndare samt i viss mån också industriföretagarna i syfte att draga dessa båda parter med i striden. En ganska roande förvirring i den politiska debatten har blivit en av följderna. Frågan är i vad mån förf. bidragit till ökad klarhet i sakfrågorna. Enligt min mening är detta delvis fallet. Delvis är det däremot dessvärre inte fallet. Jag skall i det följande taga fram några viktiga punkter i den lilla, ganska stimulerande skriften till diskussion.

Ekdahl intar till en början i viss mån en medlande ställning. Å ena sidan tillbakavisar han inte som Alf Johansson hänfullt Rydenfelts tes, att hyresregleringen skulle kunna tänkas ha ökat bostadsefterfrågan, räknad i antal lägenheter. Å andra sidan tillskriver han inte som Rydenfelt hyresregleringen den avgörande rollen i den ökade bostadsefterfrågan i nämnda mening. Han anser tvärtom, att dess betydelse varit helt underordnad. I den mån den medfört en relativt ökad efterfrågan på större lägenheter, har ett bostadspolitiskt mål uppnåtts och saken kan ju då bara diskuteras som en politisk fråga. Slutsatsen rörande hyresregleringens ringa betydelse för antalet efterfrågade lägenheter bygger på ett statistiskt material, som enligt E. gör det sannolikt, att efterfrågan under 40-talet inte ökat exceptionellt mycket (här är han alltså enig med Alf Johansson) och inte nämnvärt snabbare än under slutet av 30-talet. Bostadsproduktionen har däremot legat på en lägre nivå än den, som med ledning av erfarenheterna från 30-talets slut kan betraktas som nor-

mal högkonjunktornivå. Skillnaden är enligt E. anmärkningsvärt nog just så stor, att den »stämmer» med den brist, som man vid slutet av 40-talet kunde statistiskt notera. Nu tycker jag nog, att det kan ifrågasättas om felmarginalen vid beräkningen av bostadsbristen är så pass liten och den framräknade bristen ett så pass riktigt uttryck för ett »efterfrågeöverskott», att den omständigheten att det hela »stämmer» ger en säker grund att bygga slutsatser på. I varje fall ville man gärna haft ett försök till mera inträngande analys av utvecklingen bland annat under 30-talets »normala» högkonjunkturbyggnation. Man kan inte riktigt värja sig för misstanken, att det ligger ett visst mått av cirkelresonemang i förf:s framställning. Men det låter sig kanske, om man vill vara välvillig, å andra sidan sägas, att bevisbördan åvilar den, som vill hävda, att bostadskrisen väsentligen beror på att efterfrågan sprungit »onormalt» i höjden. Det kan i detta sammanhang nämnas, att E. erinrar om att en relativ hyressänkning visserligen ägt rum under 40-talet, men att man får en felaktig föreställning om dennas tänkbara betydelse, om man som Rydenfelt bara ser på den hyres- och bränslekostnadshöjning, som framträder i levnadskostnadsindex. Det i föreliggande sammanhang mest betydelsefulla är, att den genomsnittliga hyran per lägenhet låg väsentligt högre i slutet av 40-talet än i slutet av 30-talet, därför att det tillkommit så många nya, dyrare lägenheter och avgått så många gamla, billiga sådana. Därtill kommer ju, såsom E. också påpekar, att bara ungefär 1/3 av lägenhetsbeståndet varit underkastad »hyresstopp». Nu kan det visserligen här invändas, att vad som sagts om höjningen av bostadskostnaden per lägenhet knappast gäller utvecklingen under 40-talets sista år i jämförelse med de föregående efterkrigsåren, medan inkomsterna däremot trots lönestoppet hela tiden fortsatte att stiga, varför bostadskrisens skärpning under dessa år åtminstone delvis skulle kunna tänkas sammanhånga med en, för att tala med Rydenfelt, av hyresstoppet framkallad »onormal» efterfrågan. Detta särskilt som den årliga nettöökningen i antalet bestående äktenskap blivit något mindre än tidigare liksom inflyttningen till tätorterna. Emellertid har ju, såsom E. understryker, bostadsproduktionen under de ifrågavarande åren skurits ned så mycket inom ramen för den s. k. »stabiliseringspolitiken», att en dylik förklaring enligt E:s åsikt inte behöver tillgripas. Det förefaller dock uppenbart, att frågan inte blivit vetenskapligt tillfredsställande besvarad vare sig av E. eller någon annan.

Det har av det föregående framgått, att Ekdahls lilla skrift vad angår behandlingen av de hittills berörda frågorna enligt min mening har vissa förtjänster. Inte minst är det erkännansvärt, att uttalandena äro förhållandevis försiktiga och i stort sett sakna den arrogans, som delvis karakteriserat den tidigare debatten. Tyvärr synes mig däremot den följande behandlingen av bostadsproduktionen och den samhällsekonomiska balansen samt av industriens investeringar och konjunkturen avsevärt tvivelaktigare. E:s tankegång kan sammanfattas på följande sätt: den nedskärning av bostadsbyggnationen, som genomfördes efter 1947 års valutakris, innebar inte bara ett beklagligt avsteg från det bostadspolitiska programmet. Den var till råga på eländet alldeles onödigt ur den samhällsekonomiska balansens synpunkt. Hade man skurit ned industriinvesteringarna i stället för att låta dem förbli ungefär lika stora som

under år 1946 och minst 50 % större, volymmässigt sett, än under 30-talets högkonjunktur, eller ännu bättre, om man aldrig låtit dem stiga över 1945 års »normala» nivå, skulle man fått ett sådant utrymme för en bostadsbyggnation, att bristen nu skulle varit täckt. En betydande del, nämligen något sådant som 1/4, av industriinvesteringarna har nämligen varit inte bara verkningslös med avseende på industriarbetets avkastning — bland annat därför att de nya anläggningarnas bemanning krävt mer arbetskraft än som funnits ledig — utan också skadlig, eftersom de ökat inflationstrycket och därmed bidragit till desorganisationsfenomenen inom näringslivet och på byggnadsmarknaden under åren 1946—1948. Bland annat har den stora mängden nya, föga rationella småföretag, enligt E., varit en svår belastning.

Som stöd för dessa teser anföres, att industriens produktivitetsutveckling under åren 1946—1948 vid en jämförelse med åren närmast före kriget inte stått i proportion till den nivåskillnad vad investeringsverksamheten angår som förelegat, samt det kända förhållandet att »praktiskt taget vilka investeringar som helst» ur företagsekonomisk synpunkt lönat sig under efterkrigsårens inflationskonjunktur. Det erinras också om, att Industriens Utredningsinstitut konstaterat, att man vid krigets slut knappast kunde tala om eftersatta investeringsbehov i teknisk mening. Detta skulle stödja tesen att en så stor del av investeringarna varit onödiga. E. gör slutligen gällande, att många av investeringarna som alltid under intensiva högkonjunkturer måste bedömas som felinvesteringar på litet längre sikt, alldeles fränsett ovan berörda »felanpassning» i förhållande till arbetskraftstillgången.

Till detta skulle jag då först och främst vilja fråga: Vad säger, att man rimligen kan tala om en »normal» högkonjunkturnivå för investeringarnas del? Det vittnar inte om några större kunskaper rörande den industriella omvandlingens natur att föreställa sig existensen av en sådan. Till att börja med kan man inte rimligen få glömma att industriens sysselsättning sedan förkrigstiden stigit med ungefär 20 à 25 %. Produktionsvolymen ligger högre än före kriget alldeles oavsett ökningen av industriarbetets avkastning per arbetare. Självfallet måste man under sådana förhållanden räkna med större investeringsvolym per år. Vidare har ju efterkrigstiden gett industrien en rad delvis nya, ofta alldeles särskilt investeringskrävande problem att lösa, trots att man något år före krigets slut inte kunde tala om *tekniskt* eftersatta behov. Man kan här som exempel nämna, att kraven på fabrikslokaler utseende med hänsyn till de anställdas trivsel blivit betydligt högre än tidigare och att nödvändigheten av att bygga filialfabriker på helt nya orter med tanke på arbetskraftstillgången gjort investeringarna särskilt dyra. Alldeles fränsett detta talar för det tredje allt för att investeringarna till alldeles övervägande delen varit inte bara produktions- utan också produktivitetsbefrämjande *på några års sikt*, att de ökat industriens internationella konkurrensförmåga och på ett avgörande sätt bidragit till den relativa stabilisering, som uppnåtts i vår samhällsekonomi.¹ När E. drar sin centrala slutsats, förbiser han att vi *numera*

¹ Det kan erinras om att E:s tal (sid. 73 och 90) om »felinvesteringar» under högkonjunkturer (varvid han hänvisar till gamla konjunkturteoretiska tankegångar) synes

ha en rekordartat snabb produktivitetsutveckling, som utan minsta tvivel *väsentligen är en följd av de rekordartat stora investeringarna under de tre första efterkrigsåren*. E:s jämförelse mellan investeringar och produktivitet (varur han drar slutsatser beträffande hur stor del av investeringarna, som kan anses meningsfull) blir i högsta grad missvisande i och med att han tar med en alltför kort tidsperiod. Han beaktar inte tillräckligt, att industriinvesteringar i regel kräva en flerårig »utmognadstid», varför de visserligen mycket riktigt till en början i regel bara äro en »belastning» ur den samhällsekonomiska balansens synpunkt men sedan ge resultat i form av ökad avkastning av industriarbetet. Han behöver verkligen inte fråga sig (sid. 81) »vad alla de fina och dyra anläggningar och maskiner som industrien skaffat skall tjäna för ändamål» (!) De många nya småföretagen ha enligt min mening inte heller alltid varit så irrationella som E. — och med honom många företrädare för den större industrien — vill göra gällande. Att de »tagit sin säkert rundliga del av investeringsvarorna» som E. säger (sid. 86), vill jag ganska bestämt bestrida. Det har i de flesta fall varit fråga om företag, som inte byggt nytt utan som hållit till i källare, gamla skjul etc. Däremot är det riktigt, att de tagit arbetskraft i anspråk. Det måste för det fjärde framhållas, att en betydande del av de industriinvesteringar, som ännu inte resulterat i påtagliga produktivitetsökningar, består av sådana, som medfört bättre trivsel på arbetsplatsen och med all sannolikhet effektivare arbetsinsats på längre sikt. Om E. gjorde en rundresa i den svenska industrien, skulle han bli slagen av den stora förvandling som skett t.ex. med avseende på arbetsplatsernas utseende även inom äldre anläggningar.

Med allt detta vill jag inte ha sagt, att han inte ändå skulle kunnat önska, att en rätt stor del av de egentliga industriinvesteringarna ersatts av bostadsbyggnation. Själv är jag benägen att ha just en sådan värdering. Men läsaren får en mycket skev bild av det problemkomplex man har att ta ställning till, då E. inte vill se, att det i varje fall till alldeles största delen varit fråga om en värdering, baserad på valet mellan förhållandevis flera och billigare industrivaror — inklusive byggnadsmaterial! — nu och en lång tid framåt och förhållandevis flera bostäder. Det kan inte bestridas, att det gjorts en del ganska meningslösa investeringar — inte minst på grund av skattepolitiken —, men jag kan inte se, att E. bevisar, att de varit så många och så stora, som han vill göra gällande. Varför gör förf. obevisade påståenden på en så viktig punkt som

mig ha rätt liten relevans ur de här avgörande *samhällsekonomiska* synpunkterna. Studier i den svenska industriens konjunkturhistoria visa nämligen, att det till övervägande delen varit fråga om felinvesteringar ur den ursprunglige investerarens *företagsekonomiska* synpunkt, sammanhängande med den konjunkturvariabla pris- och kostnadsnivån samt med rena likviditetskriser inom kreditväsendet, vilket ju into alls behöver ha något nämnvärt inslag av samhällsekonomisk felinvestering. Vådan ur samhällsekonomisk synpunkt låg i stället väsentligen däri, att de företagsekonomiska felinvesteringarna under de då givna institutionella förhållandena och vid den då traditionella ekonomiska politiken brukade utlösa kumulativa arbetslöshetskriser. Det är givet, att man under de nu rådande helt annorlunda förutsättningarna (bl. a. full sysselsättningspolitik) inte kan anlägga samma synpunkter på den berörda »felinvesteringsrisken».

denna och bygger så mycket av sitt resonemang på dem, när han i annat sammanhang erkänner att han vet så litet om industriinvesteringarnas karaktär och efterlyser en utredning om saken (sid. 68 och 71)? Man skall rimligtvis inte på så lösa grunder försöka få läsaren att tro, att vi kunnat få nämnvärt flera bostäder utan att avstå från något annat än »onödiga industriinvesteringar».

Tesen att de investeringar, som när de resulterat i nya anläggningar krävt en utökning av arbetsstyrkan, inte borde fått göras i ett läge med full sysselsättning i samhället, dvs. att i stort sett bara »rationaliseringsinvesteringar» borde ha tillåtits, förtjänar i sistberörda sammanhang en särskild anmärkning. Tesen, för vilken E. söker stöd (sid. 82—83) i uttalande av fil. lic. G. Cederwall i Konjunkturläget hösten 1946 och professor I. Svennilson i Ekonomisk Revy 1946, där det talas om »allvarliga risker för felanpassningar» respektive om att det »blir i nuvarande läge meningslöst att skapa nya produktionsanläggningar, om icke kraven på arbetskraft kan tillgodoses», synes mig ytterligt dubiös. Först och främst är det orealistiskt att som Cederwall — se Konjunkturläget hösten 1946, sid. 44 — och som E. — se Bostadsbristen, sid. 81 — tro, att just de *nya* anläggningarna annat än rent tillfälligtvis få stå outnyttjade av brist på arbetskraft. De nya anläggningarna ha, i den mån man inte fått helt nya tillskott till arbetsmarknaden, bemannats med folk från annat håll, t. ex. från andra anläggningar, som därigenom blivit avfolkade. Svennilsons ovan citerade uttalande har inte någon som helst relevans för den här diskuterade frågan annat än i ett läge, där det är teoretiskt otänkbart att bemanna en ny anläggning helt enkelt därför att någon arbetskraft över huvud inte finns att ta från något annat håll, och det är i så fall helt truistiskt. Men det är ju ingalunda ett sådant läge vi haft. Nya anläggningar ha som sagt kunnat bemannas med arbetare från andra verksamhetsområden och bedömningen huruvida en sådan överflyttning — som ju inom parentes sagt alltid varit ett inslag i det ekonomiska framåtskridandet under hela industrialismen — skall betraktas som rimlig eller ej ur ekonomiska synpunkter måste självfallet baseras på en kalkyl, som tar sikte på *samliga* produktionsfaktorers användning, eller, om man vill föra analysen till sitt slut och något förenkla den, på rationellast möjliga utnyttjande av hela landets *sammanlagda* arbetskraftsresurser. Om en investering vid en sådan bedömning ter sig riktig, är det ur ekonomiska synpunkter likgiltigt, om den nya anläggningen kan absorbera ledig arbetskraft eller måste ta i anspråk sådan som redan är sysselsatt på annat håll. Det är också alldeles likgiltigt huruvida redan befintliga anläggningar äro fullt bemannade eller ej. Det förefaller mig sålunda mycket farligt att som E. (sid. 97) utgå ifrån att nya anläggningar, som kräva utökad arbetsstyrka, i ett läge där full sysselsättning råder i samhället, böra noga skiljas från s. k. »rationaliseringsinvesteringar», vilka spara arbetskraft, och att basera slutsatser och ekonomisk-politiska rekommendationer på ett påstående att de senare varit relativt små (sid. 97). Det alldeles övervägande antalet nya anläggningar, som tillkommit i industrien under efterkrigsåren, ha sannerligen i allra högsta grad sparat arbetskraft, samhällsekonomiskt sett.

E:s diskussion rörande behovet av en fullständig investeringskontroll kan jag av utrymmesskal beröra endast så till vida som jag gärna vill

sätta ett frågetecken i kanten för det sätt, varpå han behandlar problemet att anpassa sparandet till ett i förväg uppställt investeringsprogram genom variationer i beskattningen. Att i stort sett bara säga att »medlet blir främst, i det fall att sparandet är för litet eller för stort, ändringar i beskattningen» (sid. 93) eller att man kan bli tvungen att »komplettera det frivilliga sparandet med tvångssparande i form av ökade skatter» (sid. 92), när vi i det aktuella läget redan ha en i förhållande till tidigare synnerligen hög beskattning med ännu långt ifrån klarlagda verkningar i olika avseenden synes mig kanske vara att ta en aning för lätt på ett av framtidens sannolikt allra allvarligaste samhällsekonomiska problem. Boken skulle dessutom ha vunnit på att denna diskussion, som dock går litet vid sidan av huvudfåran, fått utgå, varigenom en mera koncentrerad framställning uppnåtts. Beträffande den direkta investeringskontroll, som kan behövas, när investeringsviljan tenderar att bli för stor, undviker förf. att gå in på en diskussion och säger i stället, med rätta, att den säkerligen är »utomordentligt invecklad» (sid. 95).

Därmed nödgas jag sätta punkt för min diskussion av några av de viktigaste sakerna i E:s skrift. Detta betyder, att jag måste förbigå de fyra sista ur många synpunkter tankeväckande avsnitten, nämligen de, som röra bostadssociala utredningens långsiktsprogram, utrymmet för bristavveckling under de närmaste åren, praktiska saneringsuppgifter under bristavvecklingsperioden samt slutligen förutsättningarna för ett nytt bostadsprogram. Jag gör det dock gärna, eftersom förf. här ofta kommer in på bostads-*politiska* tvistefrågor, vilka det här inte är rätta platsen att diskutera.

Erik Dahmén.

SKATTERÄTT

Skatterättens värderingsregler av Carsten Welinder. P. A. Norstedt & Söners Förlag. Lund 1949, 192 sid.

Metoderna för värdering av kapitalobjekt få vid beskattningen betydelse i tämligen skilda sammanhang och komma därför till uttryck i diverse olika skatteförfattningar spridda regler. En del av dessa regler äro enbart avsedda att följas vid förmögenhetsberäkning, andra få därjämte eller enbart betydelse ur inkomstberäkningssynpunkt. Taxeringsvärdet av en fastighet, exempelvis, får betydelse vid uppskattning av ägarens förmögenhet men därjämte bl. a. på så sätt, att vid inkomstberäkning värdeminskningssavdrag vanligen göres i förhållande till taxerade byggnadsvärdet. Å andra sidan får exempelvis en företagare ur inkomstberäkningssynpunkt nedskryva sitt varulager till ett väsentligt lägre värde än det, som författningens enligt skall gälla vid förmögenhetsuppskattningen.

I det här recenserade arbetet behandlar författaren företrädesvis de i svensk skatterätt gällande regler, som äga betydelse ur förmögenhetsberäkningssynpunkt — alltså vid förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattnig. Det är värdefullt att på detta sätt få de i spridda sammanhang förekommande värderingsproblemen behandlade i en följd. Gemensamt